

КОМАР Таїсія Василівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології та педагогіки
Хмельницького національного університету

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано погляди на метод проектів у педагогіці; розкрито сутність вихідних категорій дослідження; конкретизовано структуру проектної діяльності студентства; теоретично обґрунтовано потенціал методу проектів.

Ключові слова: проект, навчальний проект, проектна діяльність, проектування, метод проектів.

Розбудова системи вищої освіти на засадах особистісно зорієнтованої педагогіки, що спрямована на євроінтеграцію, потребує пошуку засобів навчання, які б надали студентам можливість для розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, уміння самостійно засвоювати нові знання та реалізовувати пізнавальні потреби. Здебільшого таким вимогам відповідає метод проектів як спосіб організації діяльності юнацтва, що ґрунтується на їхніх інтересах у безпосередній активності на всіх етапах здійснення. Водночас його застосування у навчально-виховному процесі має переважно ситуативний характер, а використання потенціалу для розвитку пізнавальних інтересів студентства залишається поза увагою науковців і практиків.

Відповідно до логіки дослідження, ми повинні проаналізувати сутність поняття «метод проектів», що ґрунтується на осмисленні родових категорій та їх істотних ознак. Серед цих понять, які формують основу наукового контексту розгляду методу проектів, виділимо «проект», «навчальний проект», «проектна діяльність», «проектування». Особливо це важливо у викладанні психології, що має свою специфіку і відповідно специфіку використання тих або інших методів, технологій навчання. Поки в теоретичній дидактиці ведуться суперечки про межі й можливості створення нових педагогічних технологій, у системі викладання психології вже давно створені методики, що мають високу міру надійності, стабільності і відтворюваності результатів. Ми відносимо сюди, передусім, особистісно орієнтований підхід, що включає метод проектів, навчання в співпраці, контекстне навчання, інтенсивне навчання й різнорівневе навчання.

Педагогічний термін «метод проектів» утворений шляхом синтезу двох окремих дефініцій: «метод» і «проект», які у поєднанні набувають специфічного змісту та призначення. Отже, «метод проектів» слід розглядати у контексті двох його складових.

Ключовим поняттям, що створює уявлення про предмет дослідження, є «проект». Науковці (В. Бурков, Л. Ващенко, О. Землянська, С. Кримський, Н. Масюкова, О. Новиков, Є. Полат, Г. Селевко та ін.) визначають «проект» (від лат. *projectus* – кинутий уперед), що це:

систематична форма організації діяльності у взаємозв'язку її теоретичних і практичних аспектів;

результативна діяльність, яка відбувається у спеціально організованих (лабораторних) умовах; форма (елемент) організації спільної діяльності членів колективу, об'єднаних загальною метою;

обмежена за часом цілеспрямована зміна окремої системи з визначеними вимогами щодо якості результатів, з можливими параметрами витрат ресурсів і специфічною організацією;

комплекс пошукових, дослідницьких, графічних та інших видів робіт, що виконуються з метою практичного чи теоретичного розв'язання значущої проблеми;

повний, завершений цикл продуктивної діяльності;

результат діяльності, що одержують під час вирішення практичної або теоретичної практично вагомої і соціально детермінованої проблеми;

уявлення про майбутній результат діяльності й процес його досягнення; комплексна норма діяльності, побудова якої передбачає визначення мети, підходу, принципів, плану, технології [1] та ін.

Отже, проект розглядається, по-перше, як результат перетворювальної діяльності; по-друге, як форма організації діяльності, спрямованої на отримання певного результату. Останнє твердження будемо вважати вихідним для розкриття поставленої проблеми.

Поняття «метод» (від грец. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання) у наукових працях В. Бондаря, С. Гончаренка, В. Онищука, П. Підкасистого, О. Савченко, М. Скаткіна визначається як:

спосіб пізнання явищ природи та суспільства;
шлях просування до істини, до очікуваного результату;
спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями об'єкта, який розглядається;
система послідовних дій людини, спрямована на досягнення результату, що відповідає поставленій меті;

сукупність засобів, прийомів, дій і операцій, достатня для розв'язання конкретного навчально-виховного завдання у процесі взаємодії суб'єктів навчання, опосередкованої змістом спільної діяльності;

впорядкована система взаємопов'язаних прийомів педагогічної діяльності вчителя й навчально-пізнавальної діяльності студентів, спрямована на досягнення поставлених дидактичних, виховних і розвивальних цілей [5].

В основі визначення методу проектів як комплексного методу навчання покладено розуміння його як сукупності методичних прийомів переважно пошукового характеру, спрямованих на досягнення певної навчальної мети. Це спосіб організації педагогічного процесу, заснований на взаємодії педагога й вихованця між собою та навколишнім світом у процесі реалізації проекту – поетапної практичної діяльності, пов'язаної із досягненням поставленої мети (М. Цветкова).

За умови застосування у межах певного предмета метод проектів виступає як сукупність прийомів, операцій оволодіння деякою галуззю практичного або теоретичного знання, тією чи іншою діяльністю; шлях пізнання, спосіб організації процесу пізнання (Є. Полат), а також як система навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють розв'язати певну проблему в результаті самостійної чи колективної діяльності студентів (М. Запрудський).

У науково-педагогічній літературі метод проектів також розглядається як форма організації навчальної діяльності студентів, яка здійснюється за встановленими етапами та певним режимом. Таке тлумачення ґрунтується на положенні про те, що форма стосовно до методу має певну автономність, і, в залежності від поставленої мети, може наповнюватись адекватними методами. У зв'язку з цим часто вживається термін «метод творчих проектів». В його основу покладено розуміння як діяльності студента, коли «під керівництвом учителя створюються матеріальні та духовні цінності, що мають певну новизну, причому проект виконується від ідеї до її повної реалізації [6]».

Сучасний період дослідження феномена методу проектів позначений увагою до нього як до цілісної педагогічної технології (В. Беспалько, В. Гузєєв, М. Запрудський, Н. Кисельова, Д. Левітес, Г. Петровський, І. Чечель). Однак, оскільки в науковому середовищі не існує єдиного розуміння сутності самого терміна «педагогічна технологія», у літературі представлені різні визначення методу проектів, а саме як:

сукупність методів навчання, які забезпечують реалізацію особистісно орієнтованого підходу до навчання і дозволяють реалізувати ідею навчання у співпраці, складовою якого є метод проектів;

продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації й проведення навчального процесу; педагогічна технологія, зорієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування та набуття нових;

система, що містить уявлення про конструювання оптимального навчального середовища, проектування навчального процесу, один із різновидів технології проблемного навчання;

системна сукупність та порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методичних засобів, які використовуються для досягнення педагогічних цілей [3] та ін.

Викладене вище дозволяє дійти висновку, що, відповідно до змістового та процесуального наповнення, метод проектів можна розглядати як:

метод навчання, якщо він застосовується на окремому етапі навчальної діяльності як комплекс дидактичних прийомів, спрямованих на досягнення освітньої мети в межах певної організаційної форми;

форму організації навчання, якщо узгоджена діяльність учителя й студентів здійснюється за встановленими етапами та певним режимом (наприклад, уроки-проекти);

педагогічну технологію – комплексний інтегративний процес, який передбачає цілепокладання, планування, відповідну організацію, реалізацію цілей за допомогою адекватних методів і форм, аналіз результатів [1].

Таким чином, поняття «метод проектів» логічно розглядати в широкому та вузькому контекстах. У широкому розумінні – це педагогічний феномен, який має власну історію становлення, розвитку, особливості функціонування та сферу застосування. У вузькому значенні – педагогічна категорія, якій властиві певні характеристики, конкретизовані змістом, призначенням і особливостями застосування в освітньому процесі.

Оскільки в основу методу проектів покладено ідею організації доцільної діяльності студентів для реалізації висунутої мети, раціональне поєднання під час розв'язування конкретних проблем теоретичних знань із практичним досвідом студентів, урахування їхніх особистих інтересів і потреб, ми виділили системний, культурологічний, аксіологічний, діяльнісний, особистісно зорієнтований, дослідницький, технологічний підходи до його застосування.

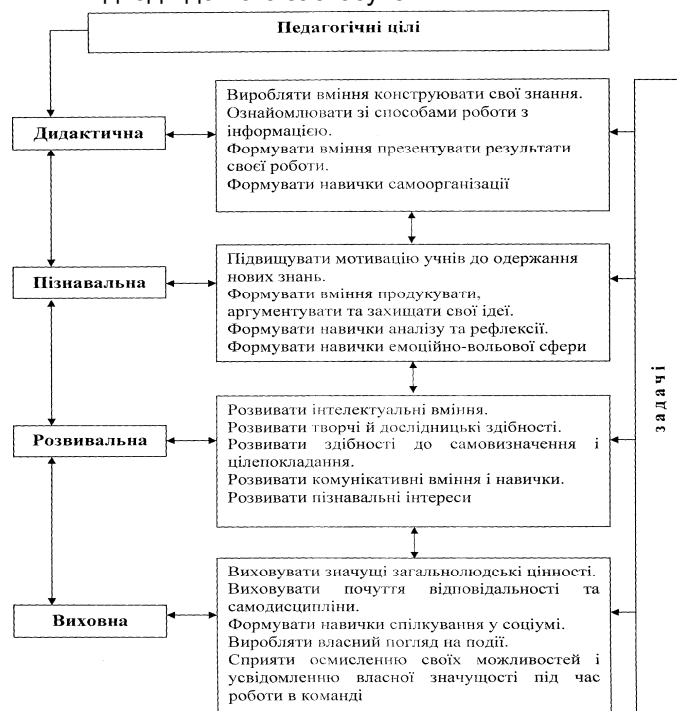

Рис. 1 – Педагогічні цілі реалізації методу проектів

Системний підхід є провідним у процесі реалізації методу проектів. Він передбачає використання сукупності матеріальних і духовних ресурсів діяльності учасників навчально-виховного процесу на всіх етапах виконання навчального проекту, а також цілісність, взаємообумовленість та взаємозв'язок компонентів процесу.

Культурологічний підхід реалізується шляхом об'єднання під час організації діяльності учасників за методом проектів спеціальних, загальнокультурних і психолого-педагогічних складових на основі принципу культуровідповідності та закономірностей розвитку особистості студента.

Аксіологічний – визначає ціннісні основи реалізації методу проектів – моральні, естетичні, пізнавальні. При цьому головною цінністю є саморозвиток і самореалізація особистості школяра.

Діяльнісний – означає впровадження методу проектів як особливого способу організації навчання. З точки зору такого підходу домінуючою є цінність розвитку дитини, а діяльність розглядається як засіб формування і розвитку її суб'єктності.

Особистісно зорієнтований підхід забезпечує створення комфортного, безконфліктного й безпечного середовища для особистісного зростання студента, виявлення, розвитку і реалізацію його природного потенціалу. Реалізація цього підходу відбувається шляхом вироблення й засвоєння власного стилю діяльності, що формується на основі індивідуальних особливостей.

Дослідницький – передбачає включення у навчально-виховний процес пошуку, дослідження, творчості. Технологічний – зумовлює інструментальне управління проектною діяльністю з боку вчителя, а також гарантоване досягнення поставленої навчальної мети.

Організація діяльності студентів за методом проектів передбачає реалізацію дидактичних, пізнавальних, розвивальних і виховних цілей, які конкретизуються у відповідних завданнях (рис. 1) [4].

Проектна діяльність – похідна від методу проектів категорія – з кінця ХХ століття стала предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених (О. Анісімов, В. Беспалько, Ю. Громико,

Є. Заїр-Бек, О. Коберник, Н. Матяш, В. Симоненко, В. Слободчиков, С. Ящук та ін.). Проте, ставлення науковців до дефініції цієї діяльності є неоднозначним.

У наукових джерелах поняття «проектна діяльність» ототожнюється з «проектуванням» і переважно стосується сфери професійної діяльності педагога. Це прикладний напрям педагогіки, спрямований на вирішення завдань розвитку, перетворення, вдосконалення, вирішення суперечностей у сучасних освітніх системах (Є. Заїр-Бек). У вузчому значенні цей процес розуміється як конструювання майбутнього розвивального середовища, навчальної програми або технології навчання (Д. Левітес). Він зорієнтований на конкретну педагогічну ситуацію, у межах якої буде функціонувати. Проектування також визначається як практикозорієнтований метод, що дає змогу вчителю цілеспрямовано вибудовувати навчально-виховний процес у школі (Л. Іванова).

Проектування також розуміється як початкова фаза проекту, що передбачає визначення його концепції, побудову гіпотези й технологічну підготовку (О. Новиков). Отже, у контексті діяльності студента це поняття варто оцінювати як початковий етап роботи над навчальним проектом.

Таким чином, «проектна діяльність» у педагогіці розглядається у двох аспектах: 1) як процес розробки окремими педагогами або колективами вчителів теоретичних моделей – освітніх програм і методик їх реалізації, цілей і конструктивних схем досягнення; 2) як проектна діяльність студентів – складова навчальної діяльності, підпорядкована певним організаційним засадам [5].

Отже, проектна діяльність студентів містить деякі риси, притаманні професійній проектній діяльності, проте має якісно відмітні особливості щодо мотивації, мети та результату, обумовленими її видовими властивостями як певного типу навчальної діяльності. Ці особливості виявляються також у її структурі (рис.2).

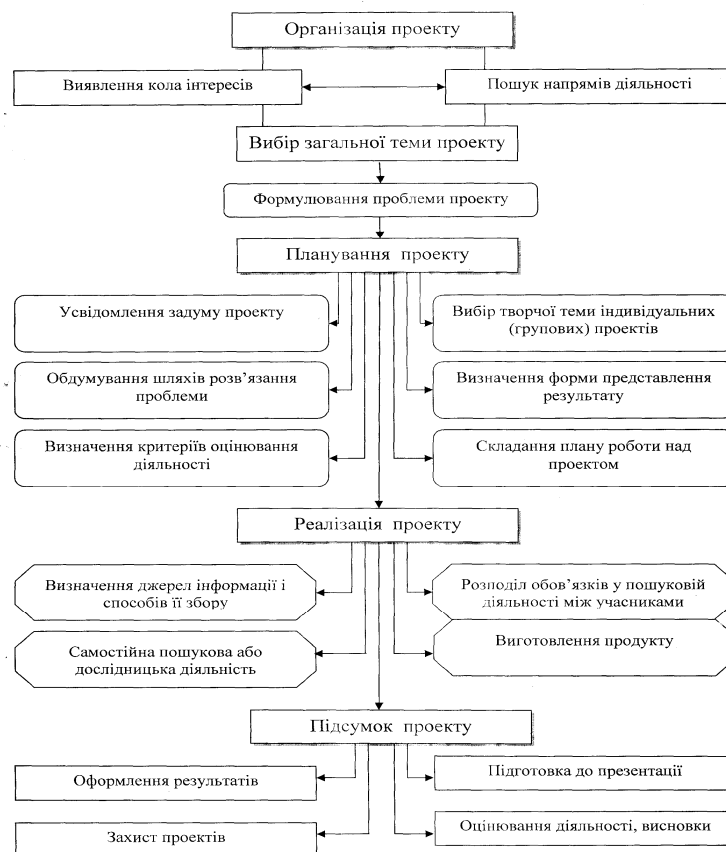

Рис. 2 – Структура проектної діяльності

Залежно від домінуючої галузі знань та вікового складу учасників її етапи наповнюються певним змістом. Зупинимось на такому баченні структури.

I. Етап постановки мети – усвідомлення студентами конкретного завдання (організація проекту).

II. Етап планування роботи – вибір способу дії (планування проекту).

III. Етап виконання – реалізація діяльності, яка супроводжується поточним контролем і перебудовою за необхідності (реалізація проекту).

IV. Етап перевірки результатів, виправлення помилок, співставлення одержаних результатів із запланованими, підбиття підсумків роботи, її оцінка (підсумок проекту). Детальніше структуру проектної діяльності студентів унаочнено на схемі (рис.2) [2].

Педагогічною метою формування проектної діяльності є розвиток у студентів уміння самостійно здійснювати всі її етапи й переходити з одного на інший: від формулювання мети власної діяльності до адекватного виконання проектних операцій, від реалізації проекту до самоконтролю та самооцінки. Цей процес, за С.Гончаренком, проходить кілька стадій: спочатку студенти ознайомлюються з новим видом діяльності, усвідомлюють його смисл; потім відбувається початкове оволодіння ним; нарешті – самостійна розробка навчальних проектів. Таким чином формуються проектні вміння, які полягають у здатності виконувати проектні дії. Відповідно до ступеня володіння студентами проектною діяльністю та їхніми індивідуальними розумовими здібностями, проектні вміння можуть виявлятися на різних рівнях знання – від розпізнання студентами способу проектної діяльності за зовнішніми ознаками та відтворення способу проектної діяльності за визначеним учителем зразком до самостійної розробки і реалізації проекту як способу розв'язання власної проблеми.

Кінцевою метою формування проектних умінь є здатність студентів самостійно здобувати знання, доцільно застосувати їх у нових обставинах, а також збереження й розвиток пізнавальних потреб.

Як показало вивчення літературних джерел, в основу методу проектів «покладено ідею, що утворює поняття «проект», його прагматичну спрямованість на результат, який досягається за умови вирішення тієї чи іншої практично або теоретично значущої проблеми [5]». Тому варто зупинитися на визначенні навчального проекту.

Аналіз наукових розробок (О. Землянська, О. Коберник, Г. Селевко, А. Хуторський, І. Чечель, Н. Шевченко та ін.) свідчить про відсутність узгоджених уявлень щодо цього питання – поняття «навчальний проект» та «метод проектів» часто ототожнюються. У фаховій літературі «навчальний проект» тлумачиться по-різному, як:

дидактичний засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку креативності і, водночас, формування певних особистісних якостей;

форма організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності всіх її учасників з метою одержання освітньої продукції за певний проміжок часу – від одного уроку до кількох місяців;

цілеспрямована зміна певної системи знань на основі конкретних вимог до якості результатів, чіткої обмеженої у часі організації, самостійного пошуку вирішення проблеми студентами;

обґрунтована й усвідомлена діяльність, спрямована на формування у студентів певної системи інтелектуальних і практичних умінь;

самостійно розроблений та виготовлений продукт (матеріальний чи інтелектуальний) від ідеї до її втілення, виконаний під контролем і з консультаціями викладача;

навчально-трудова завдання, яке активізує діяльність студентів, та в результаті якої ними створюється продукт, що володіє суб'єктивною, а інколи й об'єктивною новизною [4] та ін.

Незважаючи на різноманітність визначень цього поняття, спільним є бачення його як різновиду навчальної діяльності. Спираючись на аналіз літератури та виходячи з принципів, на яких базується метод проектів, визначимо специфічні ознаки, притаманні навчальному проекту, а саме:

наявність значущої в дослідницькому або творчому аспекті проблеми, для вирішення якої необхідний інтегрований зміст;

особиста цінність для студента передбачуваних результатів і потреба в розв'язанні проектної проблеми чи завдання;

врахування інтересів і здібностей студента;

самостійне виконання частини проекту (на певних етапах) або всього проектного завдання;

використання студентом проектно-пошукових і проектно-дослідницьких прийомів роботи.

Таким чином, навчальний проект є дидактичним засобом, за допомогою якого студенти долучаються до перетворювальної творчої діяльності на основі планування. Усвідомлення особистої значущості справи, задоволення індивідуальних здібностей і потреб у поєднанні з набуттям нових знань у ситуації інтелектуального напруження й самостійності сприяє формуванню й розвитку мотивів навчання – почуття обов'язку, бажання вчитися, потягу до самоосвіти, пізнавальних інтересів.

У практичній діяльності розробляються різноманітні проекти, які розрізняються за сферою застосування, масштабом, ступенем складності, впливом результатів тощо. Отже, система класифікації проектів містить такі складові: тип проекту (за провідними сферами діяльності, в яких здійснюється проект); клас проекту (за складом і структурою проекту); масштаб проекту (за розміром самого проекту, кількістю учасників і мірою впливу на навколишній світ); тривалість проекту (за терміном здійснення); складність проекту; вид проекту (за характером предметної галузі) [6].

Типологія навчальних проектів перебуває у залежності від цілей і завдань навчання, отже, задається кількома параметрами. За домінуючою діяльністю – дослідницько-пошуковий, інформаційний (ознайомлювально зорієнтований), рольовий (ігровий), творчий (мистецький), прикладний (практично зорієнтований). За змістом – монопредметний, міжпредметний, надпредметний. За формою проведення – урок-проект, екскурсія, вистава, фестиваль, відеопроєкт, виставка тощо. За масштабом суб'єкта, який бере участь у проектній діяльності, – індивідуальний, парний, колективний, корпоративний. За характером міжсуб'єктних контактів – серед учасників одного віку; серед учасників різного віку. За характером координації діяльності студентів – із безпосередньою координацією, з прихованою координацією. За тривалістю – короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий.

Отже, науковий контекст нашого дослідження становлять поняття: «метод проектів», «проектна діяльність студентів», «проектування», «навчальний проект». Узагальнюючи представлені в наукових працях характеристики цих вихідних категорій, зазначимо, що, незважаючи на генетичний зв'язок із методом проектів, вони є достатньо диференційовані.

Список використаної літератури

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии.— М. : Педагогика, 1989.—192с.
2. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами: монографія / Людмила Миколаївна Ващенко. – К.: ВПЦ «Тираж», 2005. – 379 с.
3. Масюкова Н. А. Теория и практика проектной деятельности в системе повышения квалификации работников образования: автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. А. Масюкова. – М., 2001. – 44 с.
4. Матяш Н. В. Психология проектной деятельности школьников: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Наталья Викторовна Матяш. – Брянск, 2000. – 388 с.
5. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : практико зорієнтований збірник / [наук. ред. І. Г. Єрмаков]. – К. : Департамент, 2003. – 500 с.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под. ред. Е. С. Полат. – М. : Академия, 2001. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 13.11.13.

Комар Т. В. «Методология проектной деятельности: теоретический аспект».

В статье проанализированы взгляды на метод проектов в педагогике; раскрыта суть исходных категорий исследования; конкретизирована структура проектной деятельности студенчества; теоретически обоснованы возможности, потенциал метода проектов.

Ключевые слова: проект, учебный проект, проектная деятельность, проектирование, метод проектов.

Комар Т. В. «Methodology of projected activity: theoretical aspect».

The development of the system of higher education based on the pedagogics oriented on personality and directed on eurointegration needs researching means of education able to give students a possibility for development of intellectual and creative skills, ability to gain new knowledge independently and realize learning needs The method of projects as the way to organize the activity of youth based on their interests in their direct activity on all the stages of realization corresponds greatly to these demands. Simultaneously its implementing in educational and upbringing process has situational character in general and using of potential for the development of learning interests of students is out of attention of scientists and practitioners.

The views on the method of projects in pedagogics is analyzed in this article, the essence of outgoing categories of research are revealed, the structure of projected activity of students is detailed, different views on the method of projects in pedagogics are analyzed, the essence of outgoing categories of research are revealed, the structure of projected activity of students is concretized, the potential of method of projects is theoretically proved.

It is underlined that such notions as “method of projects”, “projected activity of students”, “projecting” and “training project” constitute the scientific context of this research.

Summarizing characteristics of these outgoing categories represented in scientific works we must admit that despite of the genetic connection with the method of projects, they are differentiated enough.

Keywords: project, training project, projected activity, projecting, method of projects.